

Терентьєва Н.О.

Проектування змісту навчальної дисципліни "Університетські студії" для студентів спеціальності "Педагогіка вищої школи"

Терентьєва Наталія Олександрівна, кандидат педагогічних наук, доцент, докторант
Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України, м. Київ, Україна

Анотація. Стаття репрезентує авторський доробок – частину навчальної програми дисципліни "Університетські студії" для магістрантів спеціальності Педагогіка вищої школи, зокрема змістове наповнення лекційного блоку з розподілом за темами і змістовими модулями. Змістовий модуль 1 "Феномен університетської освіти" розкрито у темах: Про сутність університету; Культурно-історичне покликання університету; Університет в епоху Другої академічної революції. Змістовий модуль 2 "Університет у правовому полі України" представлено темою Нормативно-правова база у сфері вищої освіти України : характеристика основних документів. Змістовий модуль 3 "Специфіка професійної діяльності викладача вищої школи України" репрезентовано темами Особливості (специфіка) професійної діяльності викладача ВНЗ та Професійне становлення майбутнього фахівця (адаптація).

Ключові слова: університет, правове поле університетської освіти, культурно-історичне покликання університету, діяльність викладача вищої школи

Вступ. Реструктуризація системи вищої освіти, у тому числі університетської, її модернізація є основою відтворення та збереження інтелектуального, духовного потенціалу народу, виходу вітчизняної науки, техніки і культури на світовий рівень, національного відродження, державності та демократизації суспільства. Університетська освіта покликана забезпечити фундаментальну наукову, загальнокультурну і практичну підготовку фахівців, які визначатимуть темпи і рівень науково-технічного, економічного та соціально-культурного прогресу.

Освітні процеси в Україні мають відповідати сучасним суспільним змінам, сприяти трансформаційним перетворенням, адаптуватися до них. Серед стратегічних напрямів розвитку освіти визначено оптимізацію структури системи освіти; модернізацію змісту освіти на засадах компетентнісного підходу; переорієнтацію на цілі сталого розвитку; підвищення якості освіти на інноваційній основі інформатизація освіти; розвиток наукової та інноваційної діяльності в освіті. Основними завданнями реорганізації системи освіти є розробка нової та удосконалення чинної законодавчої та нормативно-правової бази; забезпечення системного підвищення якості освіти на інноваційній основі; удосконалення системи науково-інформаційного забезпечення освіти; а у сфері вищої освіти – реформування мережі вищих навчальних закладів відповідно до потреб і можливостей країни; створення потужних навчально-наукових університетів, регіональних університетських комплексів; перегляд і затвердження Переліку професій педагогічних і науково-педагогічних працівників; розширення взаємодії з науковими установами; розроблення цілісної системи пошуку талановитої молоді, її педагогічного і наукового розвитку та подальшого супроводження у кар'єрному рості тощо. Саме університетська освіта має розв'язати ці завдання, включаючи питання недосконалості системи підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації педагогічних, науково-педагогічних та управлінських кадрів тощо.

Короткий огляд публікацій по темі. Під час розробки навчальної програми нами було використано авторський досвід (публікації 2012-2014 рр.), досвід колег, зокрема наукові узагальнення науковців України, які пройшли стажування за програмою академіч-

них обмінів імені Фулбрайта (С. Барабаш, О. Гомілко, Т. Горбаченко, В. Горський, А. Єрмоленко, М. Култаєва, С. Кульчицький, В. Малиновська, М. Мінаков, М. Попович, С. Пролєєв, та ін.), фахівців з питань розвитку університетської освіти (В. Андрущенко, О. Глузман, К. Гнезділова, І. Драч, М. Євтух, В. Кремень, А. Кузьмінський, М. Левшин, В. Луговий, О. Мещанінов, С. Ніколаєнко, В. Огнев'юк, М. Солдатенко, та ін.).

Цель. Метою нашої розвідки вбачаємо окреслення проектування окремих аспектів (лекційного курсу) навчальної дисципліни нормативного циклу "Університетські студії" для студентів ОКР магістр спеціальності Педагогіка вищої школи у контексті розкриття тенденції розвитку університетської освіти, виокремлено у наших попередніх розвідках – *еволюціонування систем викладання й навчання* (підготовка фахівців з планування освіти та наукових досліджень, розв'язання проблематики підготовки висококваліфікованих викладацьких кадрів, вдосконалення методики викладання).

Матеріали і методи. Методи визначаємо такі: теоретичні (опис, порівняння, узагальнення, ідеалізація); емпіричні (вивчення продуктів діяльності, проектування).

Результати та їх обговорення. Університетські студії покликані створити уявлення у майбутніх викладачів університетів та інших вищих навчальних закладів про те, як запровадження нових навчальних дисциплін в процес університетської підготовки фахівців уможливує підвищення їх конкурентоспроможності на ринку праці, прискорення адаптації до нових умов праці, що, у свою чергу, передбачає порівняльний аналіз умов здійснення / набуття університетської освіти у ХХ та ХХІ столітті з відповідями на питання типу: чи не відбувається руйнація університетської освіти, чи доречним є сучасна реорганізація університетської освіти (автономія, мобільність, соціальна справедливість, громадська ініціатива тощо), чи доцільним і доречним є конкретна підготовка викладачів університетів та інших вищих навчальних закладів через введення відповідної спеціальності, зокрема.

Процес трансформації українського суспільства потребує наявності в Україні фахівців, здатних на високому професійному рівні координувати, органі-

зовувати навчально-виховний процес у вищій школі, впроваджувати сучасні педагогічні технології з навчання та виховання студентської молоді. Відповідно до вищезазначеного викладачі вищої школи набувають знання з державного регулювання освітньої-професійної діяльності, дидактичних систем у вищій освіті, педагогічної та професійної психології, ознайомлюються з актуальними питаннями змісту освіти і моделювання професійної діяльності фахівця, опановують методику викладання педагогічних дисциплін, формують вміння застосовувати інноваційні освітні технології, інформаційні технології навчання, володіти професійною етикою, основами менеджменту тощо.

Ми представляємо частину навчальної програми, зокрема лекційний блок, оскільки на нашу думку це є ключовою позицією проектування змісту навчальної дисципліни.

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни "Університетські студії" складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки студентів ОКР Магістр напрямку 1801 Специфічні категорії спеціальності 8.18010021 Педагогіка вищої школи денної форми навчання. На основі початкової дисципліни "Вступ до університетських студій", яка викладалась для студентів зазначеної спеціальності у 2011-2013 роках, а з 2014 року зазнала певних змін у зв'язку з новими соціально-економічними та політико-правовими реаліями.

Предметом вивчення навчальної дисципліни визначаємо: види діяльності викладача ВНЗ, адаптація фахівця до умов діяльності ВНЗ, нормативно-правова база вищої освіти України, феномен університету та університетської освіти, їх культурно-історичне покликання.

Навчальна дисципліна "Університетські студії" є превентивною, що закладає підґрунтя для опанування нормативних та варіативних дисциплін відповідно до навчального плану спеціальності Педагогіка вищої школи, орієнтує магістрантів щодо майбутньої професійної діяльності, ознайомлює з основними документами у сфері вищої освіти.

Метою викладання навчальної дисципліни визначаємо розкриття основних напрямів діяльності викладача вищої школи відповідно до чинного законодавства країни; усвідомлення культурно-історичного покликання університету, формування відчуття приналежності до національної еліти. Цей курс допоможе магістрантам пізнати особливості професійної діяльності викладача вищого навчального закладу, адаптуватися до майбутньої професійної діяльності у ВНЗ.

На вивчення навчальної дисципліни відповідно до плану заплановано 108 годин – 3 кредити (лекційний курс – 16 годин).

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. ФЕНОМЕН УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ.
2. УНІВЕРСИТЕТ У ПРАВОВОМУ ПОЛІ УКРАЇНИ.
3. СПЕЦИФІКА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ УКРАЇНИ.

Далі пропонуємо орієнтовне змістове наповнення лекційного блоку з відповідним розподілом за темами та змістовими модулями.

Змістовий модуль 1.

ФЕНОМЕН УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ

Тема 1. Вступ. Про сутність університету

Феномен університету як корпорації. Університет як засіб виховання вченої людини. Ідея університету: середньовіччя, модерн, постмодерн. Метафізична ідея університету – максимально абстрагована від дійсності рефлексія, з урахуванням реалій і запитів сьогодення.

Університет як автономна професорська і студентська організація, центр наукового і громадського життя (Європа, Російська імперія до 1917). Університет як центр концентрування науковців, об'єднаних для розв'язання конкретних прикладних проблем відповідно до отриманих грантів і замовлень (США, Європа II половини XX століття). Університет як навчальний центр (СРСР). Університет як молодіжний електорат. Університет як громадсько-політичний центр регіону.

Університет як модель сполучення навчання, науки і громадського життя: поєднання наукового консерватизму, студентського демократизму і громадського моніторингу (Україна, XXI століття).

Університет у глобальному, локальному та міжкультурному вимірах.

Тема 2. Культурно-історичне покликання університету

Ідея університету як ідея свободи, істини як вищого блага, служіння науці та людині як вищим цінностям (морально-гуманістичний комплекс як ядро ідеї університету). Досвід «переоцінки цінностей». Моральні ідеї, норма та цінності як регулятиви академічного життя. Етичні норми: трансформація цінностей.

Корпоративна культура університету. Академічна чесність (нечесність).

Бібліотека університету – зовнішні і внутрішні комунікації. Електронні носії інформації. Електронні ресурси. Інформаційна грамотність користувача.

Тема 3. Університет в епоху Другої академічної революції

Друга академічна революція (друга половина XX століття – дотепер): основні ознаки, роль та місія університетів (фундаментальна культурна місія університету як інтернаціонального інтелектуального форуму зі збереженням етичної компоненти відносин між закладами вищої освіти та суспільством). Фундаментальні позиції XX століття: інтелектуальний та моральний розвиток еліти; уніфікація викладання, наукових досліджень та знань; міжнародний обмін науковими знаннями та отриманням знань. Фундаментальні позиції початку XXI століття: сучасна місія університету визначається у контексті реалізації таких взаємопов'язаних аспектів як суспільство знань та освіти; зв'язок підприємництва та вищої освіти; суспільний розвиток та вища школа.

Тенденції розвитку, пов'язані з людським фактором (: розвиток освітніх програм та посилення їх орієнтації на ринок праці; вибуховий характер масовізації; протиріччя між суспільним та особистісним благом; студенти та навчальні програми; конструктивні дії позитивної дискримінації, квоти та програми резервування міст; викладання та підтримка різноманітного студентського контингенту; управління мобільністю; навчальні заклади для певних категорій студентів

– елітні та напівелітні ВНЗ; погіршення кваліфікації професорсько-викладацьких складів; зростання кількості викладачів, які працюють за неповним робочим днем або скороченим тижнем; бюрократизація професури; глобальний академічний ринок; управління мобільністю; диверсифікація студентського контингенту; підходи до навчання студентів на основі результатів освіти; дослідження і професія викладача; модель «навчання – робота»; навчання керівних кадрів та професійний розвиток; успішність навчання: від вступу до завершення та ін.

Тенденції та проблеми, які стосуються питань розвитку вищої освіти: глобальне соціально-економічне середовище; масифікація; всесвітні рейтинги ВНЗ; збільшення приватного сектора та приватизація ВНЗ; дослідницький університет та дослідницьке середовище; глобалізація та інтернаціоналізація (можливості, виклики, ризики); конструктивні дії позитивної дискримінації, квоти, програми резервування місць; викладання та підтримка різноманітного студентського контингенту; управління мобільністю; забезпечення якості; орієнтація на результати освіти; світові тенденції щодо фінансування вищої освіти; елітні заклади; погіршення кваліфікації професорсько-викладацького складу; зростання кількості викладачів, які працюють за сумісництвом або на неповну ставку; бюрократизація професури; глобальний академічний ринок; диверсифікація студентського контингенту; трансформація ВНЗ і систем вищої освіти; викладання в традиційному університеті; фактори, що змінюють університетське викладання; нові навчальні програми та зміни змісту й цілей третинної освіти; підходи до навчання студентів на основі результатів освіти; інформаційно-комунікаційні технології та дистанційна освіта; загальносистемна політика та науково-дослідницькі університети; тенденції в галузі організації фундаментальних досліджень; зв'язок «університет – промисловість»; дослідження і професія викладача; модель «навчання – робота»; підприємницька освіта; навчання керівників та професійний розвиток; ліцензування інтелектуальної власності; професіоналізація управління і керівництва системою вищої освіти та лідерство тощо.

Тенденції університетської освіти в епоху глобалізації: міжнародна мобільність студентів, що складається з двох потоків (студентів з Азії, які вступають до основних академічних систем Північної Америки, Західної Європи та Австралії; всередині Європейського Союзу в межах програм підтримки мобільності студентів); зміна характеру викладання, навчання та освітніх програм: завдання більшості ВНЗ – менше навчати базових дисциплін та пропонувати більше професійних програм широкому колу студентів; зростання значущості забезпечення якості освіти, кваліфікаційних структур та підзвітності; зміна фінансування вищої освіти та збільшення дебатів «суспільна користь – особистісна вигода»; революція в приватному секторі університетської освіти; зміна професії викладача (напруження, реагування на масифікацію, зниження загального рівня кваліфікації професорсько-викладацького складу, глобальний характер академічного ринку праці, недостатність рівня заробітної плати, втрата професурою автономії, перехід повнова-

жень від учених до чиновників, бюрократизація університетської науки тощо); формування дослідницького середовища (дослідницькі університети як безпосередні учасники глобальної мережі інформації та знання, зміна тріади «університет – наука – промисловість» на «університет – уряд – промисловість» з наступною диференціацією ВНЗ на дослідницькі, навчальні, навчально-дослідницькі; проблема інтелектуальної власності); поширення інформаційних та комунікаційних технологій; тенденції з урахуванням ключових демографічних змін (розширення контингенту студентів за рахунок іноземців, представників різних вікових категорій та соціальних верств тощо); тенденції з урахуванням наслідків економічних криз (скорочення бюджетних коштів для університетських досліджень, зменшення студентських кредитів, зростання плати за навчання тощо).

Змістовий модуль 2.

УНІВЕРСИТЕТ У ПРАВОВОМУ ПОЛІ УКРАЇНИ

Тема 4. Нормативно-правова база

у сфері вищої освіти України: характеристика основних документів

Університетська освіта і наука в Україні.

Основні нормативно-правові документи, що регламентують діяльність в сфері вищої освіти України: Закон України про вищу освіту, Закон України про інноваційну діяльність, Закон України про наукову і науково-технічну діяльність, Закон України про освіту, Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Концепція національного виховання, Концепція національного виховання молоді, Кодекс законів про працю, Положення про організацію навчального процесу у ВНЗ, Положення про проведення практики тощо. Загальна характеристика, особливості впровадження в умовах університетського сектору освіти.

Основні документи, які ратифікувала Україна у контексті євро інтеграційних процесів: Велика Хартія університетів, Сорбонська, Болонська, Лісабонська декларації, Комюніке (Саламанка, Прага, Берлін, Берген, Лондон, Льовен і Лувен-ла-Ньов, Будапешт, Відень, Бухарест тощо). Міжнародна рамка кваліфікацій. Національна рамка кваліфікацій. Загальна характеристика, особливості впровадження в умовах університетського сектору освіти.

Змістовий модуль 3.

СПЕЦИФІКА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ УКРАЇНИ

Тема 5. Особливості (специфіка) професійної діяльності викладача ВНЗ

Структура професійної діяльності. Види (напрями) професійної діяльності викладача вищої школи: навчальна, навчально-методична, наукова (зі студентами та власна наукова діяльність), організаційна, виховна. Особливості діяльності викладача вищого навчального закладу. Загальна характеристика напрямів діяльності викладача.

Тема 6. Професійне становлення майбутнього фахівця (адаптація)

Процес адаптації. Тенденції розвитку проблеми. Типи адаптації. Явище соціальної адаптації. Адапта-

ція молодого фахівця. Структура. Механізми професійної адаптації. Мотивація вибору професії. Соціалізація як етап становлення особистості. Професійна деформація і вигорання.

Висновки. Виходячи з окресленого змістового контенту лекційного блоку, можемо зробити такі висновки: зміст навчальної дисципліни спрямований на розкриття специфіки напрямів діяльності викладачів вищої школи відповідно до нормативного забезпечення вищої освіти України з урахуванням феномену

розвитку університетської освіти, зокрема акцентуванням уваги на сучасному стані розвитку університетської освіти України у контексті глобалізаційних трансформацій. Дисципліна є пропедевтичною і окремі змістові позиції за концентричною моделлю навчання будуть детальніше розкриті в інших дисциплінах нормативного та варіативного циклів.

Перспективами подальших досліджень вбачаємо розкриття тенденції *еволюціонування систем викладання й навчання*.

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Вступ до університетських студій : навч. прогр. для студ. ОКР магістр / Київ. ун-т. ім. Б. Грінченка; [уклад. : Терентьєва Н.О.]. – Черкаси : Видавець Чабаненко Ю.А., 2014. – 58 с.
Vstup do universytets'kych studij [Introduction to University Studies]: navč. progr. dlja stud. OKR mahistr / Kyjiv. un-t. im. B. Hrinčenka; [uklad. : Terentjeva N.O.]. – Čerkasy : Vydavec' Čabanenko Ju.A., 2014. – 58 s.
2. Покликання університету : Зб. наук. пр. / Відп. ред. О. Гомілко. – К. : РІО «ЯНКО», «ВЕСЕЛКА», 2005. – 304 с.
Poklykannja universytetu [The University' vocation] : Zb. nauk. pr. / Vidp. red. O. Homilko. – K. : RIO «JaNKO», «VESELKA», 2005. – 304 s.

3. Терентьєва Н.О. Основні тенденції розвитку університетської освіти кінця першого десятиліття XXI століття: європейський вимір / Н.О. Терентьєва // Педагогіка і психологія. Науково-теоретичний та інформаційний вісник НАПН України / ред. кол. В.Г. Кремень (гол. ред.) та ін. – 2012. – 3 (76). – С. 22 – 27.
Terentjeva N.O. Osnovni tendenciji rozvytku universytets'koho osvity kincja peršoho desjatylyttja XXI stolittja: jevropejs'kij vymir [University education major tendencies in the first decade end of XXI century: the European dimension] / N.O. Terentjeva // Pedagogika i psihologija. Naukovo-teoretyčnyj ta informacijnyj visnyk NAPN Ukrajinj / red. kol. V.H. Kremen' (hol. red.) ta in. – 2012. – 3 (76). – S. 22 – 27.

Terentjeva N. Content planning of the course "University Studies" for students in "Pedagogy of higher school"

Abstract. The article represents the author's legacy – curriculum subjects "University Studies" for undergraduates' specialty Pedagogy of Higher Education, including meaningful lecture block broken down by subject and content modules. Topical Module 1 "The phenomenon of university education" series of topics: On the nature of the university; Cultural and historical mission of the university; University in the era of the second academic revolution. Topical Module 2 "University in the legal field in Ukraine" theme: Legislation in higher education in Ukraine: major characteristics of documents. Content module 3 "Specificity of professional high school teacher Ukraine" represented themes Features (specifics) professional activities of university teachers and Professional development of future specialist (adaptation).

Keywords: *university, the legal framework of university education, cultural and historical mission of the University, the activities of a high school teacher*

Терентьєва Н.А. Проектирование содержания учебной дисциплины "Университетские студии" для студентов специальности "Педагогика высшей школы"

Аннотация. Статья репрезентует авторские наработки – фрагмент учебной программы дисциплины "Университетские студии" для магистрантов специальности "Педагогика высшей школы", в частности содержательное наполнение лекционного блока с распределением по темам и модулям. Модуль 1 "Феномен университетского образования" раскрыт в темах: О сущности университета; Культурно-историческое призвание университета; Университет в эпоху Второй академической революции. Модуль 2 "Университет в правовом поле Украины" представлен темой: Нормативно-правовая база в сфере высшего образования Украины: характеристика основных документов. Модуль 3 "Специфика профессиональной деятельности преподавателя высшей школы Украины" представлен темами: Особенности (специфика) профессиональной деятельности преподавателя вуза и Профессиональное становление будущего специалиста (адаптация)

Ключевые слова: *университет, правовое поле университетского образования, культурно-историческое призвание университета, деятельность преподавателя высшей школы*